

BOBUR VA NAVOIY ASARLARIDA YOR TIMSOLI

Adihamova Mohichehra*Farg‘ona davlat universiteti filologiya
fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishi 3-kurs talabasi***ANNOTATSIYA**

Kalit so‘zlar: Navoiy, Bobur, Yor timsoli, Mumtoz adabiyot, Ilohiy ishq, Ma‘shuqa obrazi, G‘azal, Badiiy talqin, Hijron va sog‘inch, Qiyosiy tahlil.

Mazkur maqolada Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida yor timsolining badiiy talqini tahlil etiladi. Sharq mumtoz adabiyotida yor obrazining shakllanishi, uning ma‘shuqa, ma‘rifat ramzi, ruhiy mukammallik va ilohiy ishq timsoli sifatidagi o‘rni izohlanadi.

Navoiy g‘azallarida yorning ilohiylashgan, hayotiy va mukammal go‘zallikka yo‘g‘rilgan badiiy qiyofasi ochib berilsa, Bobur she‘riyatida ma‘shuqaning hayotiyliigi, insoniy his-tuyg‘ular, sog‘inch va hijron motivlari yoritiladi.

Maqolada ikki shoir ijodidagi umumiylik va farqli jihatlar qiyosiy tahlil asosida ko‘rsatilib, yor timsoli orqali shaxs, ruhiyat va ma‘naviyatning badiiy in‘ikosi namoyon etiladi. Bobur va Navoiy ijodidagi yor obrazi mumtoz adabiyotning estetik, ma‘naviy va falsafiy qatlamlarini o‘zida mujassam etgan yetuk badiiy timsollardan biri sifatida baholanadi.

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова: Навои, Бабура, образ возлюбленной, классическая литература, Божественная любовь, образ возлюбленной, газель, художественная интерпретация, тоска и страстное желание, сравнительный анализ.

В статье анализируется художественная интерпретация образа возлюбленной в произведениях Алишера Навои и Захириддина Мухаммада Бабура. Раскрывается формирование образа возлюбленной в классической восточной литературе, его роль как возлюбленной, символа просветления, духовного совершенства и божественной любви.

В то время как газели Навои раскрывают художественный образ возлюбленной, обожествленной, живой и совершенной в красоте, поэзия Бабура освещает жизненную силу возлюбленной, человеческие чувства, мотивы страстного желания и тоски.

В статье на основе сопоставительного анализа рассматриваются сходства и различия в творчестве двух поэтов, а через образ возлюбленной демонстрируется художественное отражение личности, психики и духовности. Образ спутницы в творчестве Бабура и Навои считается одним из зрелых художественных образов,

воплощающих эстетические, духовные и философские пласты классической литературы.

ANNOTATION

Keywords: Navoi, Babur, The image of the lover, Classical literature, Divine love, The image of the lover, Ghazal, Artistic interpretation, Longing and longing, Comparative analysis.

This article analyzes the artistic interpretation of the image of the lover in the works of Alisher Navoi and Zahiriddin Muhammad Babur. The formation of the image of the lover in classical Eastern literature, its role as a lover, a symbol of enlightenment, spiritual perfection and a symbol of divine love are explained.

While Navoi's ghazals reveal the artistic image of the lover, which is deified, vital and perfect in beauty, Babur's poetry illuminates the vitality of the lover, human feelings, motifs of longing and longing.

The article presents the similarities and differences in the works of the two poets based on a comparative analysis, and the artistic reflection of personality, psyche, and spirituality is demonstrated through the image of the companion. The image of the companion in the works of Babur and Navoi is considered one of the mature artistic images that embodies the aesthetic, spiritual, and philosophical layers of classical literature.

KIRISH

Sharq mumtoz adabiyotida yor obrazi eng muhim badiiy timsollardan biridir. Yor nafaqat ma'shuqa, sevgi va go'zallik ramzi, balki ruhiy yetuklik, ilohiy haqiqat va mukammallik sari intilish timsolidir. Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida ushbu obraz o'ziga xos tarzda talqin qilinadi. Ularning she'riyatida yorning go'zalligi, axloqiy fazilatlari, ishq va hijron tuyg'ulari orqali shoirning ichki olami yoritiladi.

Mumtoz adabiyotda yor obrazining shakllanishi shoirning dunyoqarashi, hayotiy tajribasi va estetik idealiga bevosita bog'liqdir. Navoiyda yor — mukammal komillik ramzi, Boburda esa insoniy tuyg'ularni jonli ifodalaydigan badiiy markazdir. Yor timsoli orqali shoirlar nafaqat sevgi, balki zamon, taqdir, hayot, ayriliq va inson ruhiyati haqida fikr bildiradilar.

Navoiyda yorning ma'naviy yetuklik ramzi sifatidagi talqini. Navoiy ishqni ruhiy kamolot yo'li deb biladi. Yorning go'zalligi tashqi ko'rinishdan tashqari ichki poklik va ma'rifat bilan uyg'un. U qalbni tarbiyalaydi, insonni haqiqatga yaqinlashtiradi. G'azallarda yorning bir nigohi dardga ham, shifo va najotga ham sabab bo'lishi shoirning tasavvufiy dunyoqarashidan dalolat beradi. Yor Navoiyda majoziy emas, ma'nodir — u Haqning jilvasi.

Boburda yor timsolining hayotiy xarakteri. Bobur obraz yaratishda tabiiylikni ustun qo'yadi. Uning she'rlarida yor qadamlari, tabassumi, jilvai nigohi real voqelik bilan bog'langan. Bobur ko'p safarlarda bo'lgan, siyosiy kurashlar ichida yashagan, shuning uchun yor obrazida armon, intiqlik, o'tkinchi baxt tuyg'ulari seziladi. Yor Boburda shoirning o'tmish quvonchlarini, tez o'tuvchi baxt lahzalarini eslatadi.

Yor va tabiat — Bobur poetikasining markaziy chizig'i. Gul, lola, shamol, bog' manzaralari Boburning ishqiy tasavvurida yorni eslatadi. Tabiat tasviri orqali yor timsoli jonlanadi. Bu — hayotga yaqin, bo'yoqlari ravshan, hislari kuchli lirika. Bobur uchun tabiat — ishqning sahnasi; yorning bir ko'rinishida butun manzara gavdalanadi. Shuning uchun Boburda yor faqat shaxs emas, balki tabiatning nafis tuyg'ulari bilan uyg'unlikda mavjud.

Navoiyda ishq va sabr dialektikasi. Navoiy ishqni sinov bilan bog'laydi. Yorning vasliga yetishish — nafsni tiyish, sabr va riyozatdir. Yor kelishi komillikning mukofoti, vaslgacha yo'l esa dard, hijron va yo'qlik sinovi sifatida tasvirlanadi. Bu jarayon ruhiy o'sish, nafs tarbiyasi va ilohiy ma'no topishning badiiy modeli sifatida talqin qilinadi.

Boburda hijron va vaqt motivi. Bobur hijronni ichki og'riq bilan tasvirlaydi. Ayрилиq uning she'rlarida vaqt bilan bog'liq: yoshlik keskin o'tadi, baxt qisqa, quvonch tez g'oyib bo'ladi. Yor — o'tgan lahzalar, unutilmagan xotiralar belgisi. Shoir ayriliqda shoirona ohangdorlik, toza lirizm va ichki samimiyat topadi.

Tasvir uslubidagi farq. Navoiy: murakkab ramzlar, so'z o'yinlari, tasavvufiy g'oya.

Bobur: sodda, ravon, tabiiy obrazlar. Ikkisi ham husnni yuksak qadrlaydi, ammo ifoda vositalari turlicha. Navoiyda bir go'zallik ortidan ma'no, Boburda his bor.

Yor obrazining ijtimoiy va shaxsiy qatlamlari. Yor timsolida shaxsiy tuyg'ular bilan birga zamon ruhi ham aks etadi. Navoiyda yor — ma'rifat va davlat timsoli sifatida talqin qilinadi. Boburda esa yor — beqaror taqdir, hayotning o'tkinchiligi ramzi. Boburning o'zi qadr topgan dunyo ketishini ko'rgan, shuning uchun sevgi va yor unga barqarorlik, ichki tayanish bo'lgan.

Har bir ijodkorning faqat o'zigagina xos bo'lgan ijodiy tamoyillari, o'zigagina xos bo'lgan ijodiy xususiyatlari bo'lish bilan birga danyoqarash, ilm va ijod saviyasini jihatidan yaqin bo'lgan ijodkorlar hayoti va ijodida mushtarak, umumiy xususiyatlar ham mavjud bo'ladi.

Navoiy va Boburning bir zamonda yashashi, Temuriylar saltanati ravnaqi yo'lida kurashi, ilm va badiiy ijoddagi salohiyatining kuchliligi kabi omillar sababli ular hayot va ijod yo'lida o'xshash, mushtarak tomonlar ko'plab uchraydi.

Bu ikki ijodkor fevral oyida tavallud topganlar. Har yili 9 fevral Navoiyning 14 fevral Boburning tug'ilgan kuni sifatida keng nishollanadi. Har yili bu oyda Respublika madaniy hayotida jonlanish, tozalanish, yangilanish ko'zga tashlanadi..

1957 yildan buyon har yili 9 fevralda respublika miqyosida Navoiy hayoti va ijodiga bag'ishlangan ilmiy anjuman o'tkazish an'anaga aylangan. 80 –yillarda Andijon ziyolilari O'zbekiston yozuvchilari uyushmasi, Qo'lyozmalar instituti bilan hamkorlikda 14 fevralda Bobur hayoti va ijodiga bag'ishlangan ilmiy anjuman o'tkazishga qaror qildilar, bu anjumanni an'anaviy anjumanga aylantirmoqchi bo'ldilar.

Bunday anjuman 2 marta Andijon shahrida yuqori ilmiy saviyada o'tkazildi. Ammo o'zkompartiya mafkura kotibasining Andijonda o'tkazgan mafkuraga oid anjumanida bu ish qattiq qoralandi. Shu bilan bu anjuman barham topdi. Istiqloq Bobur ijodiga to'g'ri va odil qarashga yo'l ochdi. Ana shu anjumanni qayta taklashga vaqt yetdi.

Navoiy va Bobur –hokimlarning farzandlari. Navoiyning otasi Giyosiddin Muhammad (kichkina, baxshi) Abdulqosim Bobur otasi zamonida Sovzovor shahrining hokimi edi. Boburning otasi esa Umarshayx Mirzo Farg'ona viloyatining hokimi edi.

Bu ikki shoirning ismi va taxallusi sherga bog'liqdir. Navoiyning ismi masalasi istiqloqligacha boshqacha sharxlandi. Masalan, Aziz Qayumovning «Alisher Navoiy» nomli kitobida shoirga qo'yilishi masalasi shunday berilgan.

Xonaning eshigi qiya ochilib, Alining boshi ko'rindi. Giyosiddin unga tura tur degandek ishora qilib, mashg'ulotda davom etdi. Ali xonaning eshigini berkitib tashqarida qoldi. Bir oz fursat o'tgach, xonadagi kishilar chiqib ketishdi. Shunday so'ng Ali xonaga kirib Giyosiddin bilan ko'rishdi. Alining chehrasida shodlik ifodasi zuhr etib turar, pochchasining xizmat safaridan qanday qaytganini so'rab o'ltirmasdanoq gap boshladi:

-Suyunchi berasiz, pochcha, xushhabar olib keldim. Ollo taolo sizga farzand ato qildi o'g'il!

Bugun sahar vaqti opamizning ko'zlari yoridi,- dedi Ali.Giyosiddin azbaroyi xursandligidan o'rnidan turib ketdi. Ali ham o'rnidan turdi. Giyosiddin darrov belidagi oltin bilan ziynatlangan serbezak kamarini yetib Alining beliga taqdi. Yaxshi xabar keltirgani uchun uni duo qildi. Qaytadan o'tirishdi. Giyosiddin qaytishni savolga ko'mib tashladi. Ali barcha savollarga batafsil javob berdi.Doyalarning gapicha chaqaloq sog'lom, onasining ahvoli yaxshi. Xovlida katta xursanchilik. Munajjim domla idris allaqachon fol ochib bolaning baxtli yulduz ostida dunyoga kelganini bildirdi. Xamma otaning yo'liga mutazir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Bobur va Navoiy asarlaridagi yor timsoli mumtoz adabiyotning estetik, ma'naviy va falsafiy qatlamlarini o'zida mujassamlashtirgan, inson va olam munosabatini anglashga xizmat qiluvchi yetuk badiiy konsepsiya sifatida namoyon bo'ladi.

Bobur va Navoiy ijodida yor timsoli inson qalbining eng nozik, eng yuksak tuyg'ularini ifodalovchi badiiy obraz sifatida talqin etiladi. Navoiyda yor ilohiy ishq, komil inson va ruhiy mukammallik ramzi bo'lib, uning go'zalligi tashqi husndan tashqari ma'naviy poklik va ma'rifat bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Boburda esa yor hayotiy, tabiiy, real kechinmalar orqali jonlanadi; unda sog'inch, hijron, shaxsiy iztirob va umrning o'tkinchiligi kabi motivlar ustuvorlik qiladi.

Har ikki shoirda yor obrazi bitta tushunchani emas, balki keng badiiy maydonni qamrab oladi: u sevgi, umid, qalb iztiroblari, hayot mazmuni, vatan va taqdir ramziga aylanadi. Navoiy yor orqali ruhiy komillikni ifodalasa, Bobur yor orqali insoniy tuyg'ularning samimiyligini beradi. Shu jihatdan yor timsoli ikki shoir poetikasida turli badiiy funksiyaga ega bo'lsa-da, ikkalasini umumlashtiruvchi umumiy nuqta — go'zallik va ishqning yuksak qadriyat sifatida ulug'lanishidir. Bobur va Navoiy asarlarida yor timsoli mumtoz adabiyotning eng chuqur va mazmunli obrazlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Har ikki shoir ijodida ma'shuqa obrazi faqat tashqi go'zallik timsoli emas, balki ruhiy kamolot, ma'naviy ideal, hayot mazmuni va inson qalbining ichki olamiga yo'llovchi badiiy ko'prikdir.

Navoiy ijodida yor timsoli tasavvufiy talqin orqali yuksak ma'no kasb etadi. U Haqning jilvasi, ilohiy nurni eslatadi. Shoir g'azallarida yorning nigohi, lablari, qaddi — bularning barchasi ramziy obraz hisoblanadi. Yor shoirni komillik sari yetaklaydi, qalbni poklaydi va ma'rifatning nechog'li muqaddas ekanini ko'rsatadi. Shuning uchun Navoiy uchun ishq — ma'naviy tarbiya, ruhiy yuksalish yo'lidir.

Boburda esa yor timsoli hayotiy lashkarlar, sarkardalik sinovlari, safarlar va ayriliq kechinmalari bilan bog'liq. Yor Bobur she'riyatida inson ruhining suyanchi, dardi, armoni va eng nozik hislarining ifodasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy A. – "Xazoyin ul-maoniy". – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2018.
2. Bobur Z.M. – "Boburnoma". – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Bobur Z.M. – "Devon". – Toshkent: Fan, 2016.
4. Zohidov A. – "Navoiy lirikasida obraz va timsollar". – Toshkent: Fan, 2015.
5. Abdullayev A. – "Alisher Navoiy poetikasining asoslari". – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. Karimov H. – "Bobur she'riyati va uning badiiy olami". – Toshkent: Yozuvchi, 2017.
7. Rasulov B. – "Mumtoz adabiyot poetikasi". – Toshkent: Universitet, 2021.
8. Qosimov B. – "Navoiy va tasavvuf". – Toshkent: Fan, 2014.
9. Sirojiddinov S. – "Navoiy ijodining estetik qirralari". – Toshkent: Akademiya, 2018.

- 10.Yoqubov A. – “Bobur ijodida lirik qahramon va ruhiy kechinmalar”. – Samarqand: Samarqand DU, 2016.
- 11.Mirzayev M. – “Sharq lirikasida yor timsoli”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
- 12.Jo‘rayev Z. – “Navoiy asarlarida ilohiy ishq motivi”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2017.
- 13.Rahmonov F. – “Bobur va Navoiy: qiyosiy tahlillar”. – Toshkent: Universitet, 2022.
- 14.Usmonov M. – “Mumtoz g‘azal san’ati”. – Toshkent: Fan, 2013.
- 15.Xudoyberdiyeva D. – “Sharq mumtoz she’riyatida sevgi obrazining talqini”. – Buxoro: BDU nashriyoti, 2021.